

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERDEPARTEMENTAL RECUEIL DE VARDAR

DE VARDAR RECUEIL

9

REDACTEUR VLADIMIR STOJANČEVIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МЕЂУОДЕЉЕЊСКИ ВАРДАРСКИ ОДБОР

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

9

УРЕДНИК ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

БЕОГРАД 2012

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА:

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

МИЛОРАД ЕКМЕЧИЋ

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

ВЛАДИМИР БОВАН

СЕКРЕТАР

ЉИЉАНА ПЕРОВИЋ

Примљено на IX скупку Одељења историјских наука, од 30. новембра 2011. године, на основу позитивних мишљења рецензената, посебно датих за сваки рад

АМБЛЕМ: НОВАЦ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

© СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ 2012.

ISSN 1450-8486

КОРИЦЕ: НИКОЛА ДУДИЋ

ЛИКОВНИ ПРИКАЗ НОВЦА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА
НА V СТРАНИ: МЛАДЕН СРБИНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЉИЉАНА МИЉКОВИЋ

КОРЕКТОР: РАТКА ПАВЛОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Владимир Стојанчевић</i>	Из српске историјске прошлости у Битољском вилајету на прелазу 19. у 20 век (Друштвено-политичке прилике)	1
<i>Vladimir Stojančević</i>	On Serbian Historical Past in Monastir Vilajet in Transition from 19 TH to 20 TH Century – Social and Political Circumstances	47
<i>Љиљана Алексић-Пејковић</i>	Покушаји оснивања српског новчаног завода у Скопљу до 1912. године	49
<i>Ljiljana Aleksić-Pejković</i>	The Attempts at Founding the Serbian Monetary Fund in Skoplje till 1912	80
<i>Славиша Негељковић</i>	Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века	81
<i>Slaviša Nedeljković</i>	Survey of the Organised Work of the National Action of the Serbian Government in Macedonia and Old Serbia at the End of the 19 TH Century	92
<i>Миле Станић</i>	Предлог о отварању српских конзулата у Призрену и Велесу ..	93
<i>Mile Stanić</i>	Proposal on Opening the Serbian Consulates in Prizren and Veles	97
<i>Владимир Бован</i>	Сећања Јанићија Поповића на своје школске другове и колеге учитеље у Вардарској Македонији од 1905. до 1915. године	99
<i>Vladimir Bovan</i>	Memories of Janićije Popović of His School Friends and Teacher Colleagues in Vardarska Macedonia from 1905 TO 1915	111
<i>Зоран Т. Јовановић</i>	Скопско Народно позориште у ратним условима (1914–1915)	113
<i>Zoran T. Jovanović</i>	Skoplje National Theatre in War Conditions (1914–1915)	139
<i>Зоран Живковић Христић</i>	Ђачка литерарна дружина „Дојчин” у Солуну и Скопљу, од 1903. до 1912. (Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)	141
<i>Zoran Živković Hristić</i>	Literary School Club “Dojčin“ in Thessalonica and Skoplje 1903–1912	187

<i>Стјаниша Војиновић</i>	Коста Абрашевић, први пролетерски песник	189
<i>Staniša Vojinović</i>	Kosta Abrašević, the First Proletarian Poet	204
<i>Ђорђе Перућ</i>	Историја и народна традиција у двама старосрбијанским песмама из „Руковети” Стевана Мокрањца (Посвећено академику Владимиру Стојанчевићу)	205
<i>Djordje Perić</i>	History and the National Tradition in Two Old Serbian Songs from Stevan Mokranjac’s <i>Rukoveti</i>	225
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Државна народна школа „Карађорђе” у колонијалном селу Карађорђевац 1922–1941, Други део	227
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	State National School “Karadjordje” in the Colonized Village of Karadjordjevac 1922–1941, Part II	251
<i>Драгиша И. Кецојевић</i>	Земљотрес у Јужној Србији 1931. године	253
<i>Dragiša I. Kecojević</i>	The Earthquake in Southern Serbia in 1931.....	270
<i>Владимир Стојанчевић</i>	О Стевану Симићу и његовим успоменама	273
<i>Vladimir Stojančević</i>	About Stevan Simić and His Memories.....	301
<i>Стеван Симић</i>	Моји списи објављени у појединим часописима, алманасима и сличним издањима у Цариграду, Солуну, Крфу, Скопљу, Сарајеву, Београду Библиографски подаци	303
<i>Stevan Simić</i>	My Works Published in Magazines, Almanachs and Similar Publications in Carigrad, Thessalonica, Corfu, Skoplje, Sarajevo, Belgrade Bibliographical Data	307

ПРЕДЛОГ О ОТВАРАЊУ СРПСКИХ КОНЗУЛАТА У ПРИЗРЕНУ И ВЕЛЕСУ

МИЛЕ СТАНИЋ

Привремена конзуларна конвенција, потписана 4. септембра 1886. између Србије и Турске, дала је за право овим државама да могу отворити своје конзулате на оним подручјима за која су имале највећи интерес. Када је Србија у питању то се, у првом реду, односило на Стару Србију и Мађедонију. На основу тога први њени конзулати отворени су 1887. у Скопљу и Солуну, а 1889. у Приштини, где је убијен први конзул Лука Маринковић од стране Албанаца, и Битољу.

Наведеном конвенцијом нису били регулисани положај, нити привилегије српских конзула у Турској, како у службеним дужностима тако и саме личности, онако као код конзула других држава. Зато је Србија настојала да се закључи стална конвенција, а Турска је избегавала и одлагала правдајући се различитим изговорима и условима. Ипак је, после скоро пуних десет година, размена ратификација за сталну конвенцију извршена 30. марта, а почетак њене примене почео је 30. маја 1896.¹

То је био повод да су, након тога, уследили и предлози за отварање нових конзулата. Они су потицали, у првом реду, од познавалаца и упућених људи у опште прилике у Старој Србији и Мађедонији и веома тешко и погоршано стање, нарочито српског народа, који је на терену у тим подручјима био под сталним терором и притисцима Албанаца, а и пропагандом Бугара.² Један од таквих људи био је Михаило Г. Ристић који је од јесени 1895. био заступник, а од априла 1896. до децембра 1897. конзул у Скопљу. Пре тога био је, више од по две године, секретар у Министарству иностраних дела у Београду и Посланству Краљевине Србије у Цариграду.

1 Историјат питања конзуларне конвенције између Србије и Турске урадио је Михаило Војводић. О томе детаљно види његов рад: „Конзуларна конвенција између Србије и Турске (1879–1896)“, *Вардарски зборник*, 3, 2004, 9–39.

2 О односима са Албанцима, између осталих, види и најновије радове у нашој историографији: Милош Јагодић, „Српско-албански односи у Косовском вилаету (1878–1912)“, Београд 2009; Славиша Недељковић, „Политичке прилике на Косову и Метохији (1895–1905). У вртлогу анархије и безвлашћа“, [у књизи:] *Српске студије Serbian studies*, књ. 1, 2010/Vol. 1, 2010, 195–215.

Он је из Скопља крајем јула 1897. Ђорђу С. Симићу, председнику Министарског савета и министру иностраних дела предложио да се у Призрену и у Велесу отворе конзулати Краљевине Србије. Тај предлог овде доносимо у прилогу.³

Ристић је за отварање конзулата у Призрену, на чијем челу би био вицеонзул, навео пет разлога који нису шире разрађивани и образлагани. Исто тако је нагласио да постоје и разлози против предлога и њих је укратко навео. Установљење конзулата у Велесу у рангу вицеонзулата са вицеонзулом образложио је тиме да Србија треба да омета рад бугарске пропаганде у Велешко-дебарској епархији, да није обавештена о раду „Бугарштине“ која се финансира из Скопља, а административно припада Солуну и да не долази до већег одрођења српског народа на том подручју.

Од предлога до административне реализације отварања конзулата у Призрену прошло је непуне две године. Указом краља Александра Обреновића, отворен је 27. маја 1899, а за конзула I класе постављен је официр Јован Михаиловић, по чину пуковник у пензији. Конзулату је на име ванредних трошкова до краја те године 16. јула одређена сума од 2500 динара. Именовани конзул Михаиловић је 23. јула исте године председнику Министарског савета и министру иностраних послова Владану Ђорђевићу поднео реферат у којем је дао свој нацрт програма и навео задатке у раду. На њему има меморандум: „Кр. срп. конзулат у Призрену. Пов. № 1.“ и то је први и једини протоколисани акт Конзулата у Призрену, који никад није отпочео своју делатност, па тим практично није ни отворен.⁴

На овај предлог о оснивању конзулата у Призрену у историографији пажњу је скренуо Новак Ражнатовић. О томе он је рекао: „У циљу чврстог везивања владике Дионисија за себе српска влада ради у лето 1897. године да отвори свој конзулат у Призрену. Потребу за тим српски конзул у Скопљу образлаже како слиједи. Српска влада имаће на тај начин могућност, да Дионисију шаље своје наредбе брзо и тачно‘ (подвукао Н. Р.), а опасност да ту везу открију Турци биће минимална. Митрополиту је потребан политички савјетник, који треба и да оцјењује и да усмјерава његов рад. Рад у рашко-призренској епархији треба отети, сувишном утицају руског конзула‘. И најзад: ‚Ваља пратити и рад Црне Горе у тим крајевима‘.“⁵

Предлог је, поред Ражнатовића, у нашој историографији поменуо и Душан Т. Батаковић, који се посебно бавио темом и настојањима српске Владе да отвори конзулат у Призрену и навео је да је предложено отварање „како би се објединио национални рад у

³ Предлог је у Архиву САНУ, бр. 14243/2294.

⁴ АС, МИД, ПП, 1899, 386.

⁵ Новак Ражнатовић, „Рад владе Црне Горе и Србије на постављању српских митрополита у Призрену и Скопљу 1890–1902. године“, *Историјски записи*, XXII, св. 2, 1965, 246.

вилајету и боље организовала тешња сарадња митрополита са београдском владом.⁶

Наше интервенције у прилогу односе се на допуну скраћено написане године и речи које смо ставили у угласте заграде, као и код речи које нису написане по данашњем правопису, када је у питању велико и мало слово. Великим словом биле су написане све речи *председнику Министарској савеша, министру иностраних дела, вице консулство, вице консулом, Генералној консулства*, као и речи *бујарске и аустријске* које се односе на пропаганду и *аустријско* на конзулство, затим *јулија, министре, савешник, консулство (а), епархији, црнојорска, бујаршине*. Малим словом написано је *Рашко-призренској и Велешко-дебарској*.

ПРИЛОГ:

ПП 615

27. јулија [189]7 год.

Господину,
господину Ђорђу С. Симићу,
председнику Министарског савета,
министру иностраних дела
Београд.

Господине министре,

У вези с извештајима о бугарској пропаганди у овим странама, и после измена мисли с г. Дионисијем, имам част предложити Вам отварање наших консулстава у Призрену и Велесу:

Разлози за ово, ови су:

1° Имајући консулство у Призрену, онда имамо могућности да г. Дионисију брзо и тачно све упуте и наредбе шиљемо, и да на њих брзо и одговори долазе, што је до сада било врло тешко и скопчано с опасношћу да нас Турци не ухвате, и што се може лако и десити ако овако и даље устраје;

2° У Призрену је центар аустријске пропаганде, и на њу треба да обратимо особиту пажњу;

3^{не} Митрополиту Дионисију, неопходно је потребан саветник, потпуно спреман и несебичан, искрен и отворен, а у нашем чиновнику њега би могао добити;

4° И због оцене рада Дионисијевог, ово је потребно, да би се један-пут затворили они непоуздани и нечисти канали, кроз које су нам вести о њему стизале; г. Дионисије, у овом случају, тачно би знао шта му се замера па би се поправио где то треба, а сада не зна ни због чега постоји незадовољство противу њега у Србији;

5° Ваља пратити и рад Црне Горе у оним крајевима.

6 Душан Т. Батаковић, „Покушај отварања Српског конзулата у Призрену (1898–1900)“, 111. [У књизи:] Д. Т. Батаковић, *Косово и Метохија у српско-арбанашким односима. Сјудије и чланци*, Јединство – Приштина, Дечје новине – Горњи Милановац, 1991.

Ово су најглавнији разлози у корист установљења овог консулства, поред којих има и тај, што би се наш рад у Рашко-призренској епархији, онај чисто унутрашњи, отео и сувишном утицају руског консулства, које, ма и да има неоспорно огромних заслуга, и ма да је стекао нашу благодарност, има и својих ружних страна, које су Министарству познате.

Има и противразлога за овај мој предлог, који се намећу ономе који га чита:

Услед отварања нашег консулства, може да наступи могућност да се затвори руско. Овако погде који мисле, али мени то изгледа неоправдано, јер ми се чини да га они неће затворити, док је тамо аустријско, као год што су Руси и у Скопље дошли после Аустријанаца. Познато ми је да је г. Лисовић, будући консул у Призрену, предлажући отварање консулства њихова у Скопљу, изнео био предлог да се онај у Призрену затвори. Његов предлог дат је био на оцену пок[ојном] Јастребову, и мишљење овог усвојено је. Оно је гласило: у Призрену морају Руси имати консулство докле год тамо постоји аустријско и рад њене пропаганде. Он је тада скренуо био пажњу и на значај сарајевског консулства њихова, и изјавио тугу што су, пре окупације, затворили били консулство у Мостару, које би им, данас, било од драгоцене вредности. Ово би Русима требало предочити.

Постоји могућност и да се Руси нађу, иначе, фроасирани⁷ услед отварања нашег консулства у Призрену (које неоспорно не може имати онај углед који има њихово). У том случају њима би се имало предочити да то чинимо због агресивних намера бугарских, чију оправданост они не могу одобрити.

Из тих разлога, чиним овај предлог, и мислим да тамо установимо консулство с вице-консулом на челу. Овога би требало постављати увек у споразуму с г. Дионисијем.

Односно потребе да и у Велесу установимо консулство мислим да је излишно говорити после чина, неоспорног, да нас, после срећености у овим странама, чека огроман посао у Велешко-дебарској епархији. Ова област по значају стоји далеко више оне коју има Серез; у њој ми имамо и сада народ, који се отима одрођењу; околна села око Велеса, имају за нас важност као и овд[ашња] црногорска села. Бугарима треба ометати рад у оним крајевима, а то је сада, у овим околностима, тешко, јер, поред других незгода, од којих је најглавнија што нисмо *de visu* обавештени о раду бугарштине у овој тврдињи њеној, постоји и та, што се овај крај финансира одавде, а административно припада Солуну.

У овому месту ваљало би установити вице-консулство с вице-консулом. Оно би у погледу на отварање школа било потпуно зависно од нашег Генералног консулства у Солуну, а у свему осталом као и друга наша консулства у Турској.

Част ми је назвати се Ваш покорни

[Консул
Михаило Г. Ристић]

⁷ Овде у значењу *увређени* од француске речи *se froisser* = бити увређен.

PROPOSAL ON OPENING THE SERBIAN CONSULATES IN PRIZREN AND VELES

The paper *Proposal on opening the Serbian consulates in Prizren and Veles* was published in its entirety upon the initiative of Mihailo Ristić to open consulates in the mentioned cities. Ristić was the Serbian Consul in Skoplje and a good connoisseur of circumstances at the end of the 19th century on the territory of Old Serbia and Macedonia. He submitted the commented proposal on 27th July 1897 to the then president of the Council of the ministries and the Minister of Foreign Affairs, Djordje S. Simić. By the decree of King Aleksandar Obrenović of 27th May 1899, the Consulate in Prizren was opened and the retired Colonel Jovan Mihailović was appointed as a Consul of 1st Class. The Consulate actually never commenced its work because it was obstructed by Albanians supported by the Turkish authorities. Regarding the opening of the Consulate in Veles, despite the existence of this proposal, we have not found any data confirming that the Serbian Government had undertaken in this field any actions.